

汉哈俄 语言学术语 词典

中央民族大学出版社

汉哈俄语言学术语词典

汉哈俄语言学术语词典编委会编

中央民族大学出版社

图书在版编目 (CIP) 数据

汉哈俄语言学术语词典/《汉哈俄语言学术语词典》编委会编
—北京: 中央民族大学出版社, 2009. 8

ISBN 978-7-81108-765-9

I. 汉… II. 汉… III. 语言学—名词术语—词典—汉、哈、
俄 IV. H0-61

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2009) 第 168660 号

汉哈俄语言学术语词典

编 者 《汉哈俄语言学术语词典》编委会

责任编辑 戴佩丽

封面设计 赵秀琴

出 版 者 中央民族大学出版社

北京市海淀区中关村南大街 27 号 邮编: 100081

电话: 68472815 (发行部) 传真: 68932751 (发行部)

68932218 (总编室) 68932447 (办公室)

发 行 者 全国各地新华书店

印 刷 者 北京宏伟双华印刷有限公司

开 本 880×1230 (毫米) 1/32 印张: 15.25

字 数 400 千字

印 数 4000 册

版 次 2009 年 8 月第 1 版 2009 年 8 月第 1 次印刷

书 号 ISBN 978-7-81108-765-9

定 价 60.00 元

“汉哈俄语言学术语词典”编委会

主 编   **中华人民共和国**
巴哈尔古力·夏米勒
哈萨克斯坦共和国
托力肯·哈里别克

副主编   **中华人民共和国**
孟 毅
白斯木汗·浩斯别克
哈萨克斯坦共和国
巴合特江·泽亚达
阿娜尔古丽·伊斯拉莫娃

编委会（以姓名首字笔画为序）

中华人民共和国	哈萨克斯坦共和国
刁 小 卫	巴合特江·泽亚达
巴哈尔古力·夏米勒	加孜拉·吐尔逊艾力
白斯木汗·浩斯别克	托力肯·哈力别克
都力坤·加帕尔	丽扎·阿布达力
吴 若 愚	阿依努尔·努尔焦别克
孟 毅	阿娜尔古丽·伊斯拉莫娃
帕提古丽·阿迪力拜克	热吾鲜·杰勒德巴耶娃

凡 例

- 一、本词典共收术语 2785 条，其中部分为词组。
- 二、词条按汉语拼音方案字母次序排列。
- 三、本词典词条所用汉字形体以国家规定字体为标准。
- 四、词条均按汉语拼音方案标准注音。
- 五、本词典一般不标注变调。
- 六、某些汉语术语在哈萨克语和俄语中无直接对应术语，本词典采取译文酌加注释方式，以求确切。
如“兼语句” jiānyǔjù (قوس مندهنتى مؤشەلى سويلەم)。

序 言

我院与哈萨克斯坦阿布赉汗国际关系与外国语大学的语言工作者历时两年的精诚合作与努力，一本以满足学习汉语、哈萨克语与俄语三种语言为目的和需求而编撰的语言学词典终于要出版了，应编著者们的要求，我怀着欣喜的心情在这里写下几句话：

一是向他们表示衷心的祝贺，祝贺他们的合作终于获得成功，这部词典的出版标志着两校的合作又迈上了一个新台阶，两校的合作又跨入了一个新的发展时期；

二是这部词典的出版对我国的少数民族语言教学、哈萨克斯坦以及中亚诸国的语言教学尤其是推动中亚诸国的汉语教学都具有重要的现实意义和深远的历史意义；

三是这部词典的出版标志着我院在中亚以推动中华文化的传播实践中又迈出了实质性的一步，这对加强两国民间往来和文化交流将会发生重要的作用。

“我住江之头，君住江之尾，彼此情无限，共饮一江水”。用陈毅元帅的这首诗来形容现在我国与哈萨克斯坦两国人民间的友好关系一点也不为过，用来比照两国人民的深厚友谊更是自然天成无可比拟的。中、哈两国一衣带水、山水相连、唇齿相依，一条伊犁河把两国人民历史悠久的血肉情谊紧紧相系。自汉代张骞通西域，开启通往中亚的“丝绸之路”以来，我国人民与中西亚各国人民就建立起了割舍不断的联系。“丝绸之路”的开辟、西延无不是中国和中亚各国人民共同奋斗、共赴时艰所取得的成果，是我国和中亚各国人民加强联系、共谋发展、推动世界经济发展和文化交流的历史见证。几千年来，两

国人民共同抗击外辱，共同建设自己的家园。民国以来，我国和中亚各国人民更是相互帮助、共同推动了中亚的社会进步和经济发展，形成了你中有我、我中有你的文化关系、经济联系和社会关系。无论抗日战争还是新民主主义革命，中国人民的革命斗争都得到了苏联政府以及通过中亚、哈萨克斯坦加盟共和国提供的帮助，中国人民所取得的胜利，无不包含着友好邻邦的支持和深厚情谊。尤其是改革开放三十年来，一条欧亚大陆桥更是把两国人民紧紧地联系在了一起，我国与中亚诸国的文化交流、经济发展、社会进步的联系更加密切，我国的改革开放所取得的成绩无不时时鼓励着友好邻邦。特别是在上海合作组织共同利益的框架下，两国人民在政治联系、经济合作、军事打击、共同反对恐怖势力等方面都取得了喜人的成绩，两国间有着无限宽广的发展未来，深厚的传统友谊得到了进一步的巩固和发展。

中华文化博大精深，包罗万象，一枝独秀。中华文化是目前世界上唯一包容 56 个实体民族文化发展至今而没有中断的民族文化。中华文化是东西南北中各个民族共同缔造的，中华文化把生活在中国大地上的 56 个民族紧紧地联系在一起。她是包括譬如以汉民族为代表的农业文化、以哈萨克民族为代表的草原文化等多样文化共同构成的。在共同缔造的共同的 cultural 背景下所形成的血肉相连的民族关系是颠扑不破的，56 个实体民族的文化具有你中有我、我中有你、同中有异、异中有同的特点，在发展过程中形成和巩固了和而不同、卓而不群、唇齿相依的联系。几千年来，中华文化为中华民族的凝聚、形成和发展发挥了举世瞩目的作用。我们有责任通过自己的实践，积极推动中、哈两国人民的文化交流和共同发展，为丰富中华文化的内涵做出我们应有的贡献。

这部词典是两校合作的项目之一，是两校专家共同耕耘、辛勤劳作的一块园地。这项成果包含着两校专家学者的心血，是一枝盛开的合作之花。我们深信只有通过共同努力，合作之花才能开得无比灿烂、更加鲜艳。

我们愿意在今后的日子里，积极拓宽合作渠道，加大合作力度，纵深推动合作进程，逐步丰富合作项目。为中、哈两国合作双方的人才培养、教学质量优化、科学研究深化，为中、哈两国人民友谊的健康发展贡献我们的力量。我院与哈萨克斯坦阿布赉汗国际关系与外国语学院虽然地属两国，但彼此地望相连，毗邻而居，胞波情深。两校在汉语与哈萨克语教学和研究方面具有得天独厚的优势和共性，我们愿意积极发挥各自的优势，进一步推动两校的合作与交流。

随着双方合作的发展，我院将努力分步骤在哈萨克斯坦共和国设立“汉语教学基地”、“孔子学堂”，最后建成“孔子学院”。为哈萨克斯坦人民深入了解中华文化，增进彼此友谊，开展汉语学习，传播中华文化，促进两国的经济发展、社会进步提供更广泛的帮助。我们相信通过互信互助、友好往来，我们的友谊将会万古长青、硕果累累。

中国共产党新疆伊犁师范学院委员会书记
伊犁师范学院副院长、副教授

赛尔建·乌合拜

2009年3月3日

前言

近年来，随着我国经济的快速发展和国际地位的提高，中国对世界的影响越来越大，许多国家都出现了汉语学习的热潮。中亚一些地区，甚至提出了“汉语学习要从娃娃抓起”的口号。为了进一步加强中国与哈萨克斯坦共和国在教育领域的深度合作，支持、促进友好邻邦汉语教学的发展，增进两国人民的友谊和相互理解，2008年底中国新疆伊犁师范学院与哈萨克斯坦阿布赉汗国际关系与外国语学院达成“合作建设阿布赉汗国际关系与外国语学院汉语培训中心”的协议。作为两校的首个合作项目，中国新疆伊犁师范学院国际交流学院与哈萨克斯坦阿布赉汗国际关系与外国语学院东方语言学系决定联合编纂一部汉语、哈萨克语与俄语三种语言的语言学术语对照词典。

这是一部由中国新疆伊犁师范学院与哈萨克斯坦阿布赉汗国际关系与外国语学院的语言工作者精诚合作，为满足学习检索汉语、哈萨克语与俄语三种语言的语言学专业术语需求为目的而编纂的语言学术语对照词典。本词典各学科专业术语词条的收集整理、中国哈萨克文部分的编纂任务由伊犁师范学院国际交流学院承担。其中各学科专业术语词条（汉语及拼音部分）由孟毅、刁小卫、吴若愚完成，中国哈萨克文翻译由白斯木汗、帕提古丽、多里昆、巴哈尔古力完成；各学科最新专业术语词条收集、哈萨克斯坦哈萨克文（西里尔文）与俄文部分的编撰任务由哈萨克哈沙克斯坦阿布赉汗国际关系与外国语学院东方学系承担；语音学术语、构词学术语、语法学术语由托力肯·哈力别克完成；普通语言学术语由加孜拉·吐尔逊艾力完成；词汇学术语由巴合特江·泽亚达完成；文字学术语由阿依努尔·努

尔焦别克完成；修辞学术语由阿娜尔古丽·伊斯拉莫娃、热吾鲜·杰勒德巴耶娃、丽扎·阿布达力完成；世界诸语言部分由阿娜尔古丽·伊斯拉莫娃完成。

本词典分为普通语言学学术语、文字学术语、语音学术语、语法学术语、词汇学术语、构词学术语、修辞学术语等七个部分。

本词典共收入词条、短语 2785 条，除收入普通语言学等术语外还注意收集了语义学等学科的最新术语，尽量反映现代汉语及普通语言学理论与研究的新情况。为使中亚学生能自如地阅读汉语专业术语，本词典特别标注了拼音和声调。

本词典并设有以下附录：汉语拼音方案、汉语拼音字母与国际音标对照表、世界语言系谱分类表、阿拉伯文哈萨克语字母表、哈萨克语国际音标对照表。

本词典编纂得到了哈萨克斯坦阿布赉汗国际关系与外国语学院，新疆维吾尔自治区教育厅外事处，中共新疆伊犁师范学院党委、外事处、人文学院等许多单位的大力支持，在此一并表示感谢。在编纂过程中，伊犁师范学院、中国语言学院孟毅老师在词典的体例设计、附录编写、统稿以及业务联系中做了大量的工作；都力坤·加帕尔老师付出了大量的心血和劳动，在此表示衷心的感谢。

本词典难免有不妥之处，恳请读者批评指正。

汉哈俄语言学术语词典编委会

2009年6月10日

الغى سوز

جۇبىرى جىلدەردەن بەرى، ەلىمىز ەكونومىكاسىنىڭ قارىشتاپ دامۇي مەن حالقارالىق ورنىنىڭ جوعارلاۋىنا ساي، جۇڭگونىڭ دۇنيەگە دەگەن ئىقپالى بارغان ساين زورايىپ، كوپتەگەن ەلدەردە جانزۇ تىلىن ۋيرەنۇ قىزۇى ارتا تۇستى، ورتا ازىياداعى كەبىسر جەرلەردە «جانزۇ تىلىن ۋيرەنۇدە بالا كەزىنەن باستاپ يگەرۇ» دەگەن ۋندەۋ ورتاعا قويىلدى. جۇڭگو مەن قازاقىستان رەسپۇبلىكاسىنىڭ وقۇلار تۇ سالاسىنداعى ىشكەرلەي سىتەستىگىن اناعۇرلىم كۇشەيتىپ، كورشىلس دوس ەلدەردىڭ جانزۇ تىل وقىتۇ سىن دامىتۇن قولداۋ جانە جەبەۋ، ەكى ەل حالقىنىڭ دوستىمەي مەن ۇزلرا تۇسىنىسىن ىلگەرلەتۇ ۇش، 2008. جىلى جىل سوڭىندا شىنجياڭ ىلە پەداگوگىكا شۇيۋانى مەن قازاقىستان رەسپۇبلىكاسى ابلاي خان اتىنداعى حالقارالىق قاتنىاستار جانە ەلم تىلدەرى ۋنيۋەرسىتەتى اتالغان ۋنيۋەرسىتەتتە جانزۇ تىل وقىتۇ ورتالىمىن قۇرۇ كەلىسىمىن جاساستى ، جۇڭگو شىنجياڭ ىلە پەداگوگىكا شۇيۋانى حالقارالىق قاتنىاستار شۇيۋانى مەن قازاقىستان رەسپۇبلىكاسى ابلاي خان اتىنداعى حالقارالىق قاتنىاستار جانە ەلم تىلدەرى ۋنيۋەرسىتەتى شىمىس تانۇ فاكۇلتەتى جانزۇشا، قازاقشا، ورسشا ۇش تىلدەگى تىل بىلىمى تەرميندەرى سوزدىگىن بىرلىكتە قۇراستىرۇعا قاۋلى الپ ونى ەكى ۋنيۋەرسىتەتنىڭ تۇشەش سىتەستىك وبىەكتىسى ەتتى.

بۇل سوزدىك جۇڭگو شىنجياڭ ىلە پەداگوگىكا شۇيۋانى مەن قازاقىستان رەسپۇبلىكاسى ابلاي خان اتىنداعى حالقارالىق قاتنىاستار جانە ەلم تىلدەرى ۋنيۋەرسىتەتى تىل قىزمەتكەرلەرنىڭ شىن نىيەتپەن سىتەستىك جاساپ، ۋيرەنۇشەلەردىڭ جانزۇ تىلى، قازاق تىلى جانە ورس تىلىندەگى تىل بىلىمى تەرميندەرىن ۋيرەنۇ ، نىزدەۋ قاجەتسىن قاناعاتاندىرۇدى ماقسات مە وتىرىپ تۇزىلگەن تىل بىلىمى سالسىتىرمالى سوزدىگى. سوزدىكتىڭ ەل قايسى سالاداعى كاسىپتىك عىلمىي تەرميندەرى جىناقتاۋ، رەتتەۋ، جۇڭگو قازاق تىلى بولىمىن قۇراستىرۇ مىندەتسىن ىلە پەداگوگىكا شۇيۋانى حالقارالىق

جۇيەسىن نۇرگە ايسرۇ كەستەسى، اراب الپېيىندەگى قازاقشا 'لرپ كەستەسى، قازاقشا 'لرپ پەن حالقارالمق فونەتيكالمق تاخبا سالستىرمالى كەستەسى.

سوزدىكتى قۇراستىرۇ بارىسىندا قازاقستان رەسپۇبليكاسى ابلای خان اتىنداى حالقارالمق قاتىناستار جانە الم تىلدەرى ۋنيۆەرسىتەتى ، شىنجياڭ ۋيەۋر لۇتونومىيالى رايونى وقۇ-اعارتۇ مەڭگەرمەسى سىرتقى سىتەر باسقارماسى ، شىنجياڭ بلە پەداگوگىكا شۇەيۋانى پارتكومىنىڭ، سىرتقى سىتەر باسقارماسىنىڭ، فىلولوگىيا شۇەيۋانى قاتارلى كوپتەگەن ورسىنداردىڭ كۇش سالا قولداپ-قۇتتاۋىنا يە بولدىق ، وسى ورايدا بۇل ورسىندارعا مەكشە العىس بىلدىرمەىز، قۇراستىرۇ ، جىناقتاۋ بارىسىندا ، بلە پەداگوگىكا شۇەيۋانى حالقارالمق قاتىناستار شۇەيۋانىنىنداى تولقىن جاپار ۇلى قىرۇلر جۇرەك قانى مەن كۇشىن سارىپ ەتتى، بۇل ارادا شىن جۇرەكتەن العىس ايتامىز.

بۇل سوزدىكتە ۋيلەسىمسىز ورسىندار بولۇى مۇمكىن، وقىرمانداردىڭ سىن كوزبەن قارلۇىن سۇرايمىز.

حانزۇشا، قازاقشا، ورسىشا، تىل بىلىمى تەرمىندەرى سالستىرمالى

سوزدىگىن قۇراستىرۇ القاسى

2009 - جىلى 6 - ايدىڭ 10 - كۇنى

АЛҒЫ СӨЗ

Қолыңыздағы "Қытайша-қазақша-орысшалингвистикалық терминдер сөздігі" Қазақстан Республикасы Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдер университеті мен Қытай Халық Республикасы Ілепеддагогикалық университеті бірлесіп құрастырған авторлық еңбек болып табылады. Қытайда Мәкен Ілеқеновтың "Қытайша-қазақша тіл ғылымы сөздігі" (Бейжиң, 1984) мен Дүкенбай Назаридың "Қытайша-қазақша тіл ғылымы атауларының салыстырмалы шағын сөздігі" (Үрімші, 1985) жарық көрді. Бұл сөздіктер біршама ескірді. Осы кезге дейін қытай тілінің лингвистикалық атаулары мен ұғымдарын жан-жақты қамтыған толық көлемді сөздік оқырмандардың қолына тиген жоқ. Қазақстанда күні бүгінге дейін қытай тілінің лингвистикалық терминдеріне арналған бірде-бір сөздік шыққан жоқ. Бұл еңбек осы бір олқылықтың орнын толтыру мақсатында жазылып отыр.

Қытай тіл білімінде қолданылуы, атауы әлі бір ізге түспеген немесе әр түрлі түсіндірліп жүрген терминдер жетерлік. Сонымен қатар қазақ және орыс тілдеріндегі аудармасы бір арнаға түспеген, мағыналары мен ұғымдары шатастырылып жүрген терминдер де баршылық. Бұл айтылғандар қытай тілі-

нен лекция оқитын оқытушыларға қиындықтар келтіретіні сөзсіз. Қытай тілін студенттерге үйрету үшін, алдымен онда қолданылып жүрген лингвистикалық терминдердің мағыналық айырмашылығын, ұғымдарын бір-бірінен ажырата білу керек. Сондай-ақ терминдердің қазақ және орыс тілдеріндегі аудармасын бір арнаға түсіру қажет. Осы орайда ұсынылып отырған бұл сөздік жоғары оқу орындарының қытай филологиясы мамандығын оқитын студенттерге, магистранттарға, сонымен қатар оқытушылар мен тіл мамандарына көмегі тиер деген сенімдеміз.

Сөздікті жасау барысында Қытай мен Қазақстанда жарық көрген сөздіктердегі материалдар пайдаланылды. Сондай-ақ соңғы кезде қытай және орыс тілдерінде жарық көрген бір қатар оқулықтар мен қытай тіл біліміне арналған ғылыми еңбектер де кеңінен пайдаланылды.

Сөздіктің құрылымы: Сөздікке жалпы тіл білімі, фонетика, сөзжасам, лексикология, грамматика, стилистика және жазуға қатысты терминдер енгізілді. Ғылыми әдебиеттерді оқу барысында студенттерге көмегі болар деген оймен қытай тіл білімінде жиі кездесетін ішінара сөздер мен тіркестер (термин емес) де сөздіктің құрамына енгізілді.

Студенттердің қытай тіліндегі терминдерді дұрыс оқуы (дыбыстауы) үшін терминдердің қытайша дыбыстаңбасы

(транскрипция) беріліп, қандай тонмен оқылатыны көрсетіліп отырды (比较语言学 bǐjiào yǔ yán xué, 词源学 cí yuán xué т.б.)

Қытай тіліндегі қазақша баламасы бар бір қатар терминдердің қазақша аудармасы жалпы тіл білімінің терминологиясына байланысты соңғы жылдары Қазақстанда жарық көрген сөздіктердегі талапқа сай бірізге түсірілді. Кейбір терминдердің қазақша нұсқалары мен қатар, орысша нұсқалары да беріліп отырды (拼音 pīnyīn дыбыстанба, транскрипция, дыбыс құрау, 双关修辞格 shuāngguān xīcí gé каламбур, сөзойнатым, ойнақы сөз т.б.). Сөздіктің соңынан қосымша ретінде әлемдегі кейбір мемлекеттік тілдердің қытайша, ағылшынша, қазақша және орысша атаулары берілді.

Сөздіктің жалпы редакциясын басқарғандар:

Т.Қалибекұлы (Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ)

Бахаргүл Шамілқызы (Іле педагогикалық университеті)

Сөздікті құрастыруға қатысқан Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ Қытай филологиясы кафедрасының оқытушылары:

Фонетикалық, сөзжасамдық, грамматикалық терминдер - Т.Қалибекұлы; Лексикологиялық терминдер - Б.

Зейдаұлы; Жалпы тіл білімі терминдері - Ж.Тұрсынәліқызы;

Жазуға қатысты терминдер - А.Нұржаубекқызы; Стилистикалық терминдер - Р.Желдібаева, А.Исламова, Л.Әбделіқызы;

Дүние жүзіндегі мемлекеттік тілдер - А.Исламова.

目 录

序 العى ءسوز

前言 (1) العى ءسوز

前言 (2) العى ءسوز

前言 (3) العى ءسوز

普通语言学术语..... (1)

ءجالپى ءتىل عىلىمى تءرمينءمىرى

ЖАЛПЫ ТІЛ БІЛІМІ ТЕРМИНДЕРІ

ТЕРМИНЫ ОБЩЕГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

语音学术语..... (55)

فونءتىكالىق تءرمينءمىرى

ФОНЕТИКАЛЫҚ ТЕРМИНДЕР

ФОНЕТИЧЕСКИЕ ТЕРМИНЫ

词汇学术语..... (133)

لمكسكولوگيالىق تءرمينءمىرى

ЛЕКСИКОЛОГИЯЛЫҚ ТЕРМИНДЕ Р

ЛЕКСИКОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕРМИНЫ

构词学术语..... (201)

ءسوز جاسام تءرمينءمىرى

СӨЗЖАСАМ ТЕРМИНДЕРІ

ТЕРМИНЫ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ